

Το στοιχείο της φωτιάς στις γιορτές των Χριστουγέννων: συγκριτική μελέτη των σερβικών και ελληνικών λαϊκών εθίμων

Gordana Blagojević

Δρ. Εθνολογίας και Ανθρωπολογίας

Εθνογραφικό Ινστιτούτο της Σερβικής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών (Βελιγράδι)

Στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της παρούσας έρευνας βρίσκεται το στοιχείο της φωτιάς στις γιορτές των Χριστουγέννων ιδωμένο μέσα από τη συγκριτική μελέτη των σερβικών και ελληνικών λαϊκών εθίμων¹. Τα Χριστούγεννα αποτελούν την κεντρική γιορτή του κύκλου του χρόνου για τους Σέρβους. Οι ορθόδοξοι Σέρβοι γιορτάζουν τα Χριστούγεννα κατά το Ιουλιανό ημερολόγιο, στις 7 Ιανουαρίου. Η παραμονή των Χριστουγέννων ονομάζεται στα σέρβικα Бађњи дан (Μπάννι νταν) και εορτάζεται στις 6 Ιανουαρίου. Η ονομασία Μπάννι νταν προέρχεται από το δέντρο бађњак (μπάνντιακ) το οποίο κόβουν και καίνε εκείνη την ημέρα. Η παραμονή των Χριστουγέννων είναι γεμάτη από έθιμα και συμβολισμούς συνυφασμένα με οικογενειακές λατρείες, αλλά και με τη λατρεία της εστίας. Το κάψιμο του μπάνντιακ αποτελεί κεντρικό στοιχείο του συμβολισμού, καθώς συνδέεται με τη γέννηση του νέου Ήλιου, επειδή τα Χριστούγεννα εορτάζονται αμέσως μετά από το χειμερινό ηλιοστάσιο.

Στην Ελλάδα την παραμονή των Χριστουγέννων συνήθιζαν να καίνε ένα ή περισσότερα ξύλα στην εστία, τα οποία έπρεπε να συνεχίσουν να καίγονται μέχρι τα Θεοφάνια. Η συνήθεια αυτή γινόταν για λόγους προφύλαξης από τα δαιμόνια, τα πονηρά πνεύματα που κυκλοφορούν πάνω στη γη το δωδεκάημερο και ενοχλούν τους ανθρώπους. Ανάλογα με τον τόπο, έφεραν διάφορες ονομασίες, όπως: *λυκοκαντζαράιοι*, *σκαρικατζέρια*, *καρκατζέλια*, *πλανήταροι* (Κύπρος), *κήδες* (Σύμη), *καλλιπούδηδες*, *χρυσafenτάδοι* (Πόντος), *κωλοβελόνηδες*, *παρωρίτες* ή *παραωρίτες* (πριν από το λάλημα του πετεινού), *παγανά*. Με παρεμφερή ονόματα συναντάμε τους καλικάντζαρους και σε άλλους βαλκανικούς λαούς. Κατά τις λαϊκές δοξασίες, η φωτιά και ο καπνός εμπόδισαν τους καλικάντζαρους να μπουν στο σπίτι από την καμινάδα². Στη Βέρμπιανη κατά τη διάρκεια της νύχτας από την 23η προς την 24η Δεκεμβρίου άναβαν πολλές φωτιές και έριχναν πυροβολισμούς με τουφέκια³.

¹ This paper is the result of Project no. 177022: *National culture of Serbs between the East and the West*, by the Ministry of Science and Education of the Republic of Serbia.

² Νικόλαος Γ. Πολίτης, *Μελέται περί του βίου και της γλώσσης του ελληνικού λαού. Παραδόσεις*, Μέρος Β', Βιβλιοθήκη Μαρασλή, Εν Αθήναις 1904, σ. 1242. – Φαίδωνος Κουκουλές, *Καλικάντζαροι*, Λαογραφία, τόμος Ζ', Εν Αθήναις 1923, σ. 315-319.

³ Γεράσιμος Δ. Καμάλης, *Λαογραφικά εκ Βέρμπιανης*, Λαογραφία, τόμος Δ', τεύχος Α' και Β', Εν Αθήναις 1913, σ. 408.

Στους Σέρβους η γιορτή αυτή περιλάμβανε πολλές τελετές και λαϊκά έθιμα, διαφορετικά από περιοχή σε περιοχή. Ο κεντρικός ρόλος του στοιχείου της φωτιάς συναντάται στο τελετουργικό κάψιμο της δρυός (βελανιδιάς), του χριστουγεννιάτικου δέντρου των Σέρβων. Αυτό το έθιμο είναι γνωστό και σε ορισμένα μέρη της Ελλάδας. Ο σύγχρονος τρόπος ζωής, όμως, έχει οδηγήσει σε κοινωνικές αλλαγές που επέδρασαν και στα έθιμα. Έτσι, παραδείγματος χάριν, στη Σερβία η καύση της δρυός, που γινόταν παλιά στην εστία του σπιτιού, μεταφέρθηκε σε δημόσια μέρη, σε αυλές εκκλησιών και πλατείες.

Το πρωί της παραμονής των Χριστουγέννων, πριν από την ανατολή του ηλίου, ο νοικοκύρης με μερικά αντρικά μέλη της οικογένειας πηγαίνει στο δάσος για να κόψει το μπάντνιακ. Η ομάδα αναγγέλλει το ξεκίνημά της με βολές από πυροβόλα όπλα⁴. Συνήθως το μπάντνιακ είναι δρυς. Σπάνια χρησιμοποιούν κάποιο άλλο είδος δέντρου. Στην ανατολική Σερβία αυτό μπορεί να είναι οξιά, αχλαδιά, κυδωνιά ή δαμασκηνιά⁵. Στα παραθαλάσσια μέρη του Μαυροβουνίου, όπου δεν υπάρχει δρυς, χρησιμοποιούν ελιά, δάφνη, φτελιά ή κουμαριά. Επιλέγουν δέντρο νέο και ίσιο⁶. Σε κάποια μέρη συνηθίζουν να κόβουν πάνω από ένα μπάντνιακ για το νοικοκυριό τους, δύο, τρία ή τόσα όσα και οι άντρες που υπάρχουν στο σπίτι συν ένα για την ευημερία. Σε ορισμένα μέρη κόβουν και μία *μπαντινάτσιτσα* (бадњачица) για τη νοικοκυρά. Σε κάποια μέρη έχουν και ένα τρίτο δέντρο, το λεγόμενο *μπαντινάτσιτς* (бадњачић), δηλαδή μικρό μπάντνιακ⁷.

Όταν ο νοικοκύρης βρίσκει το κατάλληλο δέντρο, στέκεται μπροστά του κοιτάζοντας προς την ανατολή. Το χαιρετάει και του εύχεται για τη γιορτή λέγοντάς του: «Καλημέρα και χρόνια σου πολλά!». Κάνει τον σταυρό του και προσεύχεται για να φέρει υγεία και ευτυχία στην οικογένεια, και ασπάζεται το δέντρο. Μερικές από αυτές τις διαδικασίες μπορούν να παραλειφθούν, ανάλογα με τις τοπικές συνήθειες⁸. Μετά ραίνουν το δέντρο με σιτάρι. Σε κάποια μέρη του προσφέρουν άρτο ειδικά ετοιμασμένο για αυτό. Αλλού δεν επιτρέπεται να αγγίζουν το μπάντνιακ με γυμνά χέρια, γι' αυτό ο άνθρωπος ο οποίος το κόβει πρέπει να φοράει γάντια. Το δέντρο κόβεται από την ανατολική πλευρά ώστε να πέσει προς την ανατολή. Για να «μην ταλαιπωρείται το δέντρο», πρέπει να κοπεί με ένα ή το πολύ με τρία χτυπήματα⁹. Το μπάντνιακ πρέπει να έχει τέτοιο μήκος ώστε να μπορούν να το κουβαλάνε στους ώμους και να μην είναι πάνω από 2,5 μέτρα¹⁰. Σε κάποια μέρη της ανατολικής Σερβίας και του Κοσόβου, γύρω από το μπάντνιακ βάζουν ένα αντρικό πουκάμισο¹¹. Στην περιοχές Ρέσαβα, Λέβας, Τέμνιτς, Γιάνταρ, στη Ρομάνια και στο Όζρεν κόβουν το μπάντνιακ σε αντρικό, γυναικείο και παιδικό κομμάτι¹².

Όταν ο νοικοκύρης επιστρέψει από το δάσος με το/τα μπάντνιακ, τα ακουμπάει στον τοίχο του σπιτιού¹³. Το βράδυ ο νοικοκύρης ή κάποιος άλλος ενήλικος άντρας μεταφέρει το μπάντνιακ μέσα στο σπίτι. Αν υπάρχουν πάνω από ένα μπάντνιακ, κυριότερο θεωρείται το πιο χοντρό, και γι' αυτό το μεταφέρουν πρώτο. Ο άντρας ο οποίος φέρνει το μπάντνιακ μπαίνει μέσα στο σπίτι με το δεξί του πόδι χαιρετώντας όλους όσους είναι μέσα: «Καλησπέρα και χρόνια σας πολλά!», ενώ όσους είναι μέσα τού αντέχονται: «Ο Θεός να σου δώσει κάθε καλό και να έχεις ευτυχία!» ή κάτι παρόμοιο. Η νοικοκυρά τότε ραίνει τον νοικοκύρη και το μπάντνιακ με σιτάρι από τη σίτα. Έπειτα τοποθετούν το μπάντνιακ στη φωτιά και το σπρώχνουν λίγο μπροστά για να έρθει ευημερία στο νοικοκυριό¹⁴.

Αν υπάρχουν και άλλα μπάντνιακ, μπορούν να τα φέρουν μέσα και οι άλλοι άντρες του σπιτιού, τοποθετώντας τα παράλληλα ή κάθετα σχετικά το πρώτο. Το μπάντνιακ και την μπαντινάτσιτσα τοποθετούν σταυρωτά στην εστία¹⁵.

⁴ Миле Недељковић, *Годишњи обичаји у Срба*, Београд 1990, σ. 9.

⁵ Веселин Чајкановић, *Бадњаκ, Речник српских народних веровања о биљкама*, Српска књижевна задруга, Београд 1985, σ. 315.

⁶ Јован Вукмановић, *Божјићи обичаји у Боки Которској*, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slovena* 40, Zagreb 1962, σ. 492.

⁷ Никита Ильич Толстой, *Бадњаκ, Словенска митологија: енциклопедијски речник*, Ed. Светлана Михайловна Толстая и Љубинко Раденковић, *Zepter Book World*, Београд 2001, σ. 14-15.

⁸ Ш. Кулишић, П. Ж. Петровић, Н. Пантелић (ур.), *Бадњаκ, Српски митолошки речник*, II издање, Београд 1998, σ. 21.

⁹ О.п., σ. 20.

¹⁰ Јован Вукмановић, *ό.п.*, σ. 492.

¹¹ Веселин Чајкановић, *ό.п.*, σ. 315.

¹² Никита Ильич Толстой, *ό.п.*, σ. 14-15.

¹³ Миле Недељковић, *Календар српских народних обичаја и веровања за просту 1995*, годину, Ваљево 1994, σ. 77.

¹⁴ М. Недељковић (1990), *ό.п.*, σ. 13.

¹⁵ Јован Вукмановић, *ό.п.*, σ. 492.

Όπως αναφέρει ο Γ. Μέγας, σε πολλά μέρη στις Ελλάδας αντί ενός τοποθετούσαν δύο ή τρία δέντρα. Επρόκειτο για καρποφόρα δέντρα τα οποία τοποθετούσαν ζευγαρωτά στην εστία πραγματοποιώντας έτσι το λεγόμενο *πάντρεμα της φωτιάς*, όπως π.χ. στα Άγραφα. Στην Κέρκυρα έβαζαν τρίτο δέντρο, το οποίο συμβόλιζε τον κουμπάρο¹⁶. Στη Σερβία σε ορισμένα μέρη κατά τις τελετουργίες αυτές βάζουν σε αυτά τα δέντρα μέλι και οι άντρες ασπάζονται το μπάντνιακ, ενώ οι γυναίκες την μπαντινάτσιτσα. Στην Μπουκόβιτσα τοποθετούν παράλληλα δύο χοντρά δέντρα, ενώ πάνω τους βάζουν και ένα λεπτό, σχηματίζοντας έτσι τη λεγόμενη *τριάδα*¹⁷. Στο δέντρο που βρισκόταν στην εστία συμπεριφέρονταν σαν να ήταν κάποιο υπερφυσικό, θείκό ον. Το στόλιζαν, το ασπάζονταν, του πρόσφεραν δώρα. Το έρπαιναν σιτάρι και κρασί¹⁸. Στη Λευκάδα, ο νοικοκύρης έχυε πάνω στα δέντρα λίγο λάδι και κρασί¹⁹.

Αμέσως μετά την είσοδο του μπάντνιακ (σε ορισμένα μέρη, πριν) έβαζαν το άχυρο στο πάτωμα. Πάνω από το άχυρο έστρωναν τραπεζομάντιλο, αφού την παραμονή των Χριστουγέννων έτρωγαν στο πάτωμα. Ο νοικοκύρης έκανε την εξής πρόποση: «Να είσαι γερός, μπάντνιακ, χαρούμενος, εγώ σου δίνω σιτάρι και κρασί και εσύ να μου δώσεις πλούσια ελέη (ευλογημένα αγαθά) και ειρήνη!» ή κάτι παρόμοιο. Η οικογένεια τότε άρχιζε το δείπνο, το οποίο περιλάμβανε παραδοσιακά εδέσματα με φασόλια, ψάρι, καρύδια και μέλι, κόκκινο κρασί και τον άρτο του μπάντνιακ, δηλαδή ένα στρογγυλό άζυμο ψωμί το οποίο απαγορευόταν να κόβουν με το μαχαίρι, αλλά μόνο με τα χέρια²⁰.

Όλο το χρονικό διάστημα που καιγόταν το ξύλο, όλοι στο σπίτι έπρεπε να μένουν άγρυπνοι. Υποθέτουν ότι το δέντρο ονομάστηκε μπάντνιακ λόγω της αγρύπνιας αυτής, διότι η αγρύπνια ονομάζεται στη σέρβικη γλώσσα *бдење* (μπντένιε). Το μπάντνιακ ήταν ξύλο/δέντρο δίπλα στο οποίο έπρεπε κάποιος να *бди* δηλ. να μένει άγρυπνος. Για τη συμπεριφορά προς το μπάντνιακ ίσχυαν συγκεκριμένοι κανόνες. Ήταν αμαρτία να περάσουν από πάνω του ή να το πατήσουν, ενώ απαγορευόταν να δυναμώσουν τη φωτιά του φυσώντας την. Δεν ήταν καλό να κοιμηθεί κανείς μέχρι να καεί το μπάντνιακ, επειδή μπορεί να πέθαινε ξαφνικά κάποιος από τους οικείους του το επόμενο έτος²¹. Τη φωτιά του μπάντνιακ την κρατάνε και τα Χριστούγεννα.

Μεγάλη σημασία δίνουν στην πρώτη επίσκεψη την οποία δέχεται η οικογένεια τα Χριστούγεννα. Τον πρώτο επισκέπτη, ανάλογα με την περιοχή, τον ονομάζουν *πόλαζνικ* (полазник), *πόλοζαγινικ* (положајник) ή *ράντοβαν* (радован). Αυτός ο επισκέπτης μπαίνει το πρωί στο σπίτι με το δεξί του πόδι χαιρετώντας τους οικείους: «Χριστός ετέχθη και καλά σας Χριστούγεννα!», και εκείνοι αντεύχονται: «Αληθώς ετέχθη!». Ο πόλαζνικ πάει στην εστία, παίρνει την τσιμπίδα ή κλαδιά και χτυπάει το μπάντνιακ που καίγεται, λέγοντας:²²

Όσες σπίθες, τόση ευτυχία σ' αυτό το σπίτι.

Όσες σπίθες, τόσα λεφτά στη τσέπη του νοικοκύρη.

Όσες σπίθες, τόσα πρόβατα στο манτρί.

Όσες σπίθες, τόσα γουρουνόπουλα και αρνιά.

Όσες σπίθες, τόσες χήνες και κοτόπουλα,

και περισσότερο απ' όλα υγεία και χαρά.

Τα λόγια μπορεί να διαφέρουν, αλλά το νόημα παραμένει το ίδιο, εύχονται δηλαδή υγεία και ευημερία. Ο πόλαζνικ στη συνέχεια αφήνει την τσιμπίδα, σπρώχνει λίγο μπροστά το μπάντνιακ για καλή τύχη και ρίχνει ένα μεταλλικό

¹⁶ Γεώργιος Α. Μέγας, *Ελληνικά εορταί και έθιμα της λαϊκής λατρείας*, Αθήναι 1963, σ. 41.

¹⁷ Владимир Ардалић, Буковица: народни живот и обичаји, Зборник за народни живот и обичаје Јужних Словена 7, 1902, σ. 237-294.

¹⁸ Душан Бандић, *Народна религија Срба у 100 појмова*, Београд 1991, σ. 297.

¹⁹ Γ. Α. Μέγας, ό.π., σ. 41.

²⁰ Веселин Чајкановић, *Бадњи дан и Божић, Мит и религија у Срба: изабране студије*. Српска књижевна задруга, Београд 1973, σ. 174.

²¹ Душан Бандић, ό.π., σ. 298.

²² Ш. Кулишић, П. Ж. Петровић, Н. Пантелић (ур.), *Полаженик*, ό.π., σ. 357.

νόμισμα στη φωτιά. Το έθιμο συμφωνά με το οποίο έφερναν ως πόλαζνικ μέσα στο σπίτι ένα κατοικίδιο ζώο κράτησε έως το πρώτο μισό του 20ού αιώνα²³.

Η παράδοση της καύσης του μπάντνιακ στη σπιτική εστία μεταφέρθηκε σε δημόσιους χώρους κατά την εποχή του Βασιλείου της Σερβίας. Αυτή την τελετή τελούσαν αρχικά στους στρατώνες, προς χάρη των στρατιωτών οι οποίοι θα παρέμεναν μέσα κατά τα Χριστούγεννα, ώστε να μπορέσουν κι αυτοί να βιώσουν τη γιορτινή ατμόσφαιρα του σπιτιού²⁴. Ο αριθμός των κρατικών ιδρυμάτων, ιδιωτικών εταιρειών, καθώς και οργανώσεων και συλλόγων που παρακολουθούσαν το στρατιωτικό μπάντνιακ αυξανόταν χρόνο με το χρόνο και έτσι αυτή η εκδήλωση σταδιακά εξελίχθηκε σε λαϊκή γιορτή. Κατά τη δεκαετία του 1930, η καύση του μπάντνιακ έγινε τελετή της Αυλής. Την τελούσαν εκπρόσωποι του στρατού στην αίθουσα της Βασιλικής Αυλής όπου υπήρχε η εστία, με την παρουσία της βασιλικής οικογένειας ως νοικοκύρηδων. Προς τα τέλη της δεκαετίας του 1930, σε κάποια μέρη του Βασιλείου της Γιουγκοσλαβίας (αρχικά στη Βοϊβοντίνα και στο Μαυροβούνιο) άρχισαν να καίγονται τα μπάντνιακ στις πλατείες ή στα σταυροδρόμια, αντί στους στρατώνες. Στην τελετή της καύσης πρωτοστατούσε ο ιερέας με τη συμμετοχή του στρατού και των πολιτών. Αυτή η παράδοση, η οποία συμβόλιζε την ενότητα του κράτους, της εκκλησίας και του λαού, διακόπηκε με τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο²⁵.

Στη Σοσιαλιστική Γιουγκοσλαβία οι θρησκευτικές εκδηλώσεις ήταν απαγορευμένες σε δημόσιους χώρους. Στα μέσα της δεκαετίας του 1980 ξεκίνησε η αναβίωση των εθίμων, πρώτα στις οικογένειες και κατόπιν στους δημόσιους χώρους. Ο σύγχρονος αστικός εορτασμός της παραμονής των Χριστουγέννων έχει αλλάξει μορφή και ταιριάζει πλέον με τον σύγχρονο τρόπο ζωής.

Οι άνθρωποι στις πόλεις σήμερα δεν έχουν τη δυνατότητα να κόβουν μπάντνιακ στο δάσος ούτε έχουν πού να το κάψουν. Όμως, έχουν διατηρηθεί κάποια άλλα χαρακτηριστικά στοιχεία αυτής της ημέρας, όπως είναι το νηστίσιμο αλλά πλούσιο δείπνο, το σύγχρονο μπάντνιακ, το οποίο αποτελείται σήμερα από λίγα κλαδιά δρυός, και λίγο άχυρο το οποίο δένουν με μια κόκκινη κλωστή. Τέτοιο είδος μπάντνιακ αγοράζουν σήμερα πια στις λαϊκές αγορές ή το λαμβάνουν μετά τον εσπερινό στην εκκλησία. Το κάψιμο του μπάντνιακ γίνεται πλέον συμβολικά, καίγοντας λίγα φύλλα δρυός σε κάποιο κατάλληλο δοχείο.

Από την αρχή της δεκαετίας του 1990, η Σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία και οι τοπικές κοινότητες οργανώνουν τις δημόσιες εκδηλώσεις για την παραμονή των Χριστουγέννων. Αυτή η τελετή αποτελείται από τρία βασικά μέρη: τις προετοιμασίες, την τελετή και το γλέντι. Κάθε εκδήλωση έχει τα δικά της χαρακτηριστικά, τα οποία εξαρτώνται από τα έθιμα της τοπικής κοινότητας²⁶. Σε αυτά τα γλέντια οι άνθρωποι που μαζεύονται γύρω από τη φωτιά πίνουν βρασμένη ρακή, κρασί ή τσάι, ενώ κάπου κάπου προσφέρουν και νηστίσιμα φαγητά. Πηγαίνοντας σπίτι, παίρνουν μαζί τους λίγα κλαδιά από το μπάντνιακ, τα οποία φυλάνε μέχρι την επόμενη παραμονή των Χριστουγέννων.

Το έθιμο της φωτιάς των Χριστουγέννων υπάρχει και σήμερα σε πολλά μέρη της Ελλάδας, ιδιαίτερα στη Μακεδονία. Είναι πολύ φημισμένη η εκδήλωση που λαμβάνει χώρα στη Φλώρινα, για την οποία υπάρχουν πολλά στοιχεία και στο Ιντερνέτ. Ακριβώς γι' αυτό τον λόγο αποφάσισα να διεξάγω την επιτόπια έρευνά μου σε μικρότερα μέρη, εκεί όπου η εκδήλωση είναι περισσότερο αυθόρμητη και αποτελεί έκφραση της ζωής των ανθρώπων χωρίς την παρουσία των ΜΜΕ. Το βράδυ της 23ης Δεκεμβρίου 2010 διεξήγα έρευνα στα χωριά Πολύπετρο, Άγιο Πέτρο και Ρύζια στην Δυτική Μακεδονία, στον νόμο Κιλκίς. Στα έθιμα των τριών αυτών γειτονικών χωριών υπάρχουν ομοιότητες και διαφορές. Ομοιότητα είναι το ότι η φωτιά ανάβει το βράδυ και οι συμμετέχοντες καταναλώνουν οινόπνευμα και φαγώσιμα. Οι φορείς του εθίμου είναι σλαβόφωνοι (ή κατάγονται από σλαβόφωνες οικογένειες). Οι υπόλοιποι συγχωριανοί συμμετέχουν πάντα με μεγάλη χαρά, αλλά τονίζουν ότι οι δικοί τους στη Μικρά Ασία δεν το είχαν το έθιμο της φωτιάς των Χριστουγέννων αλλά το έμαθαν από τους εντόπιους σλαβόφωνους. Οι δραστηριότητες στο Πολύπετρο και στον Άγιο Πέτρο μοιάζουν περισσότερο μεταξύ τους, ενώ στα Ρύζια τα τελευταία χρόνια διαφέρουν αρκετά. Συγκεκριμένα, στα δύο πρώτα χωριά οι συμμετέχοντες ανήκουν και στα δύο φύλα, χορεύουν τους παραδοσιακούς χορούς με συνοδεία ζωντανής μουσικής ή από στερεοφωνικό και τρώνε νηστίσιμα φαγητά. Στα Ρύζια όμως μαζεύονται μόνο οι άντρες, οι οποίοι κάθονται και τρώνε ψητό κρέας, παρά τη νηστεία. Όλοι συμφωνούν ότι μετά

²³ М. Недељковић (1994), ό.π., σ. 83.

²⁴ Весна Вучинић-Нешковић, *Божик у Боки Которској. Антрополошки есеји о јавном налагању бадњака у доба постсоцијализма*, Филозофски факултет Универзитета у Београду, Чигоја штампа, Београд 2008, σ. 60.

²⁵ О. п., σ. 62.

²⁶ Весна Вучинић-Нешковић, ό.π., σ. 70.

τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, και ιδιαίτερα μετά τη δεκαετία του 1970 η τελετή έχει αλλάξει πολύ. Συγκεκριμένα, όπως είναι γνωστό από τη βιβλιογραφία, μέχρι τη δεκαετία του 1970 (ανάλογα με την περιοχή) νέοι άνθρωποι πήγαιναν από σπίτι σε σπίτι φωνάζοντας: «Κόλιαντα, μπάμπω, κόλιαντα...». Αργότερα έμεινε μόνο η συγκέντρωση γύρω από τη φωτιά. Υπάρχουν διαφορές και ως προς τα υλικά που χρησιμοποιούν για να ανάψουν τη φωτιά. Για παράδειγμα, στο Πολύπετρο υπήρχαν δύο φωτιές: μία *επίσημη* και μία *της γειτονιάς*. Στην *επίσημη* έκαιγαν αγορασμένα ξύλα, ενώ στη φωτιά *της γειτονιάς* διάφορα παλιά ξύλινα πράγματα που δεν χρειάζονταν πια, όπως παλιές καρέκλες, κρεβάτια κ.λπ. Τη δεκαετία του 1990 καίγανε πλαστικά και παλιά λάστιχα.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι στην Ελλάδα το έθιμο της φωτιάς των Χριστουγέννων έχει μάλλον εκφυλιστεί. Η τέλεση του εθίμου δεν συνδέεται με την Εκκλησία, δεν υπάρχει προσευχή, καίγονται τα άχρηστα ξύλινα πράγματα. Οι άνθρωποι μαζεύονται για να πουν καμιά κουβέντα δίπλα στη φωτιά καταναλώνοντας αρτίσιμα φαγητά, παρ' όλο που ακόμη διαρκεί η νηστεία των Χριστουγέννων. Ας σημειωθεί ότι στους Σέρβους ακόμα και άνθρωποι οι οποίοι κανονικά δεν νηστεύουν και δεν έχουν στενή σχέση με την Εκκλησία, χάριν της παράδοσης, νηστεύουν την παραμονή των Χριστουγέννων και τη Μεγάλη Παρασκευή. Το έθιμο της φωτιάς στην Ελλάδα σήμερα έχει περισσότερο διασκέδαστικό χαρακτήρα. Σε κάποια μέρη, όπως στη Φλώρινα, μπορεί να προσελκύει τουρίστες και να βοηθά την τοπική οικονομία. Αντίθετα, στη Σερβία οι άνθρωποι, αν και διασκεδάζουν με αυτό το έθιμο το οποίο υπάρχει από την προχριστιανική περίοδο, του προσδίδουν μια χριστιανική εκκλησιαστική έννοια, δεδομένου ότι στην τελετή συμμετέχουν ενεργά και ιερείς.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Η φωτιά πηγή ζωής, δύναμης και καθαρμού

Πρακτικά Επιστημονικής Συνάντησης

Αθήνα 1, 2, 3 Απριλίου 2011

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αίθουσα Παλαιάς Βουλής

Οργάνωση:

ΜΟΥΣΕΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ
ΟΙ ΦΙΛΟΙ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Χορηγός: Ελληνική Εταιρεία Αισθητικής

ΑΘΗΝΑ 2013

Επιμέλεια έκδοσης: Μαρία Αυγούλη, Ελένη Ρωμαίου-Καρασταμάτη,
Γιώργος Σπέης

Εικαστική ιδέα εξωφύλλου: Βελισσάριος Βουτσάς

Σχεδιασμός - σελιδοποίηση: Citronio

Επιμέλεια κειμένων: Νίκος Κοκκάλας

---

*Η μορφή των κειμένων οφείλεται στους ίδιους τους συγγραφείς,
οι οποίοι επέλεξαν το σύστημα τονισμού (μονοτονικό-πολυτονικό)
και πρότειναν τις διορθώσεις.*

ISBN 978-960-7377-23-4

© ΜΟΥΣΕΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ
ΦΙΛΟΙ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ, 2013

Κυδαθηναίων 17 Πλάκα, τηλ. 210 3229031

www.melt.gr, e-mail: melt@culture.gr